

HERIKEN TOS!

Jonge kinderen kunnen problemen hebben met het spreken en/of begrijpen van taal. Ze kunnen dan niet goed duidelijk maken wat ze bedoelen. Of ze begrijpen anderen niet. Dit kan komen door een taalontwikkelingsstoornis (TOS).

TEKST **WEIJA STEFFENS**
FOTO'S **WILBERT VAN WOENSEL, ADOBESTOCK**

Gaat er bij jou een belletje rinkelen bij de term TOS? Nee? TOS staat voor taalontwikkelingsstoornis. Veel pm'ers kennen deze stoornis (nog) niet, terwijl het vaker voorkomt dan autisme en ADHD. Vijf procent van de kinderen wordt met TOS geboren. In elke groep van dertig kin-

deren zitten dus gemiddeld één of twee kinderen met een taalontwikkelingsstoornis. Daarom is het belangrijk dat je als pedagogisch medewerker weet wat de kenmerken van TOS zijn. Want hoe eerder signalen van een spraak- en/of taalstoornis worden herkend, hoe sneller en beter een kind geholpen kan worden. Dit kan leer- en ontwikkelingsproblemen voorkomen.

AANLEGSTOORNIS

TOS is een aanlegstoornis in de hersenen. Dat betekent dat een kind ermee wordt geboren en ermee moet leren omgaan. Hoe TOS zich uit, verschilt per kind. Dat maakt het ingewikkeld om de diagnose te stellen, zeker bij kinderen van 0-4 jaar. 'Daarom spreken we bij kinderen in die leeftijd over "een vermoeden van TOS". Toch blijft vroegsignalering ontzettend belangrijk', benadrukt Anneke Meeuwis, logopedist bij Kentalis. Volgens haar hebben pedagogisch medewerkers hierbij een belangrijke rol. Zij kunnen zien dat een kind bijvoorbeeld weinig praat, of moeilijk is te verstaan. Of zich terugtrekt, omdat het niet be-

grijpt wat er wordt gezegd. Of een kind lijkt niet te luisteren. 'Natuurlijk hoeven deze signalen niet meteen te duiden op TOS. Ieder kind is anders en ontwikkelt zich in zijn of haar eigen tempo. En er zijn genoeg kleine kinderen die verlegen of wat stiller zijn, of later gaan praten. Toch is het belangrijk alert te zijn,' meent Anneke. 'De taalontwikkeling gebeurt volop tussen 0 en 8 jaar, met een enorme piek tussen de twee tot vier jaar. Daarna groeit de woordenschat nog wel, maar is de taalontwikkeling al een heel eind klaar.'

ACHTERSTAND OF TOS?

Taalontwikkelingsexpert Elma Blom van de Universiteit Utrecht liet eerder op Kinderopvangtotaal weten: 'Taal is heel complex en er komt heel wat bij kijken om het te leren. Taal omvat woordenschat, grammatica, klanken, zinnen. Maar je moet ook leren hoe je taal gebruikt in een context, hoe je gesprekken voert. Dit vraagt allerlei verschillende vaardigheden

---

'We ondersteunen onze woorden en zinnen met gebaren en picto's'

---

van een kind. De vraag "hoe leren kinderen taal?" is daarom niet eenduidig te beantwoorden. Het heeft te maken met veel aspecten. Hoe en hoe snel verwerkt een kind informatie, hoe werkt het korte- en langetermijngeheugen, hoe goed kan een kind een koppeling maken tussen wat het ziet en hoort? Daarnaast speelt mee hoe goed een kind woorden die het leert langdurig kan opslaan in het geheugen, patronen en contexten kan herkennen en (grammatica)regels eruit kan filteren. Ook sociale competenties spelen een rol. Het zijn allemaal voorwaarden om goed taal te leren.' Deze uitleg verklaart meteen het grote verschil tussen een taalachterstand en een taalontwikkelingsstoornis (TOS). Een taalachterstand kan ontstaan als een kind zijn moedertaal weinig spreekt of hoort. Door meer taalaanbod haalt het kind die achterstand vaak weer in. Maar TOS is aangeboren: er is iets mis met het aangeboren vermogen om taal te leren. De taalontwikkeling verloopt afwijkend doordat de hersenen taal niet optimaal verwerken. Alleen meer aanbod helpt dan niet.

OBSERVEREN EN SIGNALEREN

Het vaststellen van TOS is complex. Observeer het kind: hoe spreekt het kind? Is het goed verstaanbaar? Speelt het met andere kinderen of liever alleen? Wordt het kind snel boos of verdrietig? 'Observeren op die punten is essentieel,' zegt Anneke. 'Vaak heb je wel door dat een kind moeite heeft met het produceren van taal, maar het is lastiger te signaleren dat een kind taal ook onvoldoende begrijpt. Kijk daarom naar het taalplaatje, dus ook naar gedrag. Zo haakt een kind af als het

instructies niet begrijpt (en gaat dan wellicht klieren of aandacht trekken). Check of een kind echt begrijpt wat van hem of haar wordt verwacht. Soms denk je dat je duidelijk bent – omdat iets voor jou heel logisch is – maar blijkt dit voor het kind niet zo te zijn. Een kind reageert dan bijvoorbeeld anders dan jij verwacht. Het gedrag van een kind vertelt je vaak heel veel! Maak je je zorgen na je observaties, bespreek het dan met de ouders, adviseert Anneke.

GEBAREN EN PICTO'S

Ria Dekkers is al 25 jaar pm'er bij peuterspeelboerderij Hummelhof in Oirschot. Op dit moment heeft zij twee kinderen met TOS op de groep. 'Het is voor iemand die geen TOS heeft, heel lastig om te begrijpen wat TOS betekent in het dagelijks leven. En helemaal hoe het is voor een jong kind dat veel dingen voor het eerst beleeft (plassen op de wc, naar de bibliotheek gaan). Om ons beter te kunnen inleven in kinderen met taalproblematiek, hebben wij een "TOS-beleving" gedaan. Dat was een ontzettende eyeopener! Je krijgt dan verschillende opdrachten. Als je een instructie krijgt waarvan je niets begrijpt, wat doe je dan? Je kijkt hoe en wat een ander doet, je trekt je terug of raakt gefrustreerd omdat je niet weet wat er van je verwacht wordt. Die reacties zie je ook bij kinderen. En wat gebeurt er als je naar een verhaal luistert waarvan je de woorden niet begrijpt/kent? Dan haak je dus heel snel af. Door die TOS-beleving zijn we ons er nog meer van bewust hoe talig de wereld is ingesteld. Om een kind te helpen, benoemen we alles en herhalen we veel (wat we doen, zien, voelen). En we ondersteunen onze woorden en zinnen met gebaren en picto's. Ook spreken we altijd net iets langzamer en op ooghoogte van het kind. En we laten ze alles ervaren: voelen, proeven, zien, ruiken. Dat draagt allemaal bij aan de taalontwikkeling.'

TOS IN 'T KORT

Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS) verwerken taal in de hersenen minder goed. Een kind met TOS kan moeite hebben met praten en/of met het begrijpen van taal. Hierdoor verloopt de taal- en spraakontwikkeling anders dan bij leeftijdsgenootjes.

Kenmerken van TOS: het kind kent weinig woorden, heeft moeite op woorden te komen, is niet goed te verstaan, wordt boos als hij of zij niet begrepen wordt of anderen niet begrijpt, maakt korte zinnen of veel fouten bij het maken van zinnen, lijkt niet te luisteren en praat (nog) niet of weinig.

- Praat altijd op ooghoogte met het kind.
- Wacht het antwoord van het kind af als je een vraag stelt. Dit kan even duren omdat een kind eerst jouw woorden moet verwerken en dan zijn eigen antwoord moet formuleren. Stel de vraag dan ook niet opnieuw in andere bewoording, daar raakt een kind van in de war.
- Stel niet teveel vragen. Zeg bijvoorbeeld: 'We gaan naar buiten.' In plaats van: 'Zullen we naar buiten gaan?'.
- Vul niet in voor een kind als het antwoord lang(er) op zich laat wachten.
- Luister naar een kind met volle aandacht.
- Help een kind door taal te visualiseren (concreet materiaal, foto's, plaatjes en picto's) en gebruik natuurlijke gebaren (drinken, slapen, eten).
- Maak je je zorgen over de taalontwikkeling van een kind, bespreek dit met de ouders. Laat ze weten dat kinderen onderzocht kunnen worden door een logopedist of bij het audiologisch centrum. Ook kan een deskundige van Kentalis informatie komen geven op locatie over TOS en vroeg-signalerings.

BELEVINGSWERELD

Doet een kind iets anders dan verwacht, dan gaat Ria ervan uit dat het kind de opdracht toch niet heeft begrepen. 'Het komt natuurlijk wel eens voor dat een kind boos wordt en gaat slaan of bijten. Dat keuren wij absoluut niet goed, maar we benaderen het kind wel met positieve aandacht. We stellen het kind eerst gerust en proberen daarna te achterhalen wat er achter het gedrag zit. Onze ervaring is dat een kind handelt uit onmacht en niet uit onwil. Een kind met TOS interpreteert bijvoorbeeld gedrag van andere kinderen regelmatig verkeerd. Dan denkt het dat een ander kind een autootje wil afpakken, terwijl die alleen maar samen wil spelen. Door het te erkennen en te benoemen ('Ik zie dat je boos wordt') en het vervolgens te verduidelijken, ook naar het andere kind toe, is de boel vaak snel gesust. Ook komt het voor dat een kind zich juist terugtrekt en alleen in een hoekje speelt. Dan proberen we het kind meer bij de groep te betrekken of we gaan zelf spelen met het kind. Doordat we trainingen hebben gevolgd op dit gebied, begrijpen we het TOS-kind beter en sluiten we beter aan op zijn belevingswereld.'

Omgaan met TOS-kinderen lijkt misschien erg intensief, maar Ria ervaart dat absoluut niet zo. 'Het gaat vanzelf. Wij accepteren

alle kinderen zoals ze zijn. En als je weet dat het een warboel in zo'n hoofdje is, dan kun je niet anders dan het kind alleen maar positieve aandacht geven. Het is zo waardevol dat een kind door de juiste benadering, door het beleven van succeservaringen en het krijgen van complimenten gaat groeien. Als het zich gehoord en gezien voelt, kan het zich steeds beter uiten. Het is geweldig om te zien hoe een kind daardoor volledig zichzelf mag en kan zijn.' <

TOS MINI-SYMPOSIUM

Op 12 november organiseert Kentalis een mini-symposium over TOS, speciaal voor pedagogisch medewerkers van kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. Onderwerpen die aan de orde komen zijn: TOS-beleving, prikkelverwerking en het gesprek aangaan met ouders bij signalering van een achterblijvende taalontwikkeling.
> **Meer informatie:** www.kentalis.nl. Zoek op het trefwoord 'evenementen'.